

УДК [340.15(37):341.242.24]:340.12(4)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.77>

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Присяжнюк С.Ю.,

Аспірант кафедри міжнародного права

Львівський національний університет імені Івана Франка

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0004-7345-1424>

prysiazhniuk.sofia@gmail.com

Присяжнюк С.Ю. Імплементация положений Римского статута Международного Криминального Суда в национальное законодательство европейских держав.

Досліджено процес імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду у національне законодавство деяких європейських держав. Проаналізовано, що імплементація Римського статуту є однією з умов належного впровадження певних прав та свобод громадянина, а саме права на судовий захист тощо. Це організаційно-правова діяльність держави в особі уповноважених суб'єктів, що здійснюється в законодавчо визначеному порядку і складається з правничих та інших процедур, скерованих на забезпечення здійснення юрисдикції МКС до осіб, відповідальних за особливо тяжкі злочини згідно, визначень Римського статуту. Підкреслено, що способи імплементації Римського статуту на практиці зарубіжних країн зумовлена такими основними підходами: 1) прийняття законодавчого акту, спрямованого на здійснення імплементації, який буде мати пріоритет над національними законами та іншими нормативно-правовими актами при виникненні протиріч стосовно юрисдикції МКС; 2) внесення змін та доповнень до конституції та інших нормативно-правових актів; 3) внесення змін і доповнень до відповідних законодавчих актів, що супроводжується прийняттям спеціального законодавства про співпрацю з МКС.

Виокремлено характерні засади імплементації Римського статуту та визнання юрисдикції МКС, що виходять з їх правової природи та особливостей національної правової системи, і містить в собі: принцип комплементарності МКС супроти національної судової системи; «ne bis in idem»; принцип невидачі власних громадян; помилування; імунітетів посадових осіб тощо. Договірний характер природи юрисдикції Суду свідчить про те, що право держав здійснювати правосуддя за національним законодавством є первинним.

Розглянуто, які способи ратифікації застосовували європейські держави, які є ефективними,

на основі чого можна виокремити найзручніший та найефективніший спосіб ратифікації Римського статуту Україною.

Ключові слова: Римський статут, Міжнародний кримінальний суд, ратифікація, юрисдикція, імплементація, законодавство, забезпечення.

Prysiazhniuk Sofia. Implementing the Provisions of the Rome Statute of the International Criminal Court in the National Legislation of European States.

The process of implementation of the Rome Statute of the International Criminal Court into the national legislation of some European states is studied. It was analyzed that the implementation of the Rome Statute is one of the conditions for the proper implementation of certain rights and freedoms of a citizen, namely the right to judicial protection, etc. This is the organizational and legal activity of the state in the person of authorized subjects, which is carried out in a legally defined manner and consists of legal and other procedures aimed at ensuring the exercise of the jurisdiction of the ICC over persons responsible for particularly serious crimes in accordance with the definitions of the Rome Statute.

It is emphasized that the methods of implementation of the Rome Statute in the practice of foreign countries are determined by the following main approaches: 1) the adoption of a legislative act aimed at implementation, which will have priority over national laws and other legal acts in the event of contradictions regarding the jurisdiction of the ICC; 2) introduction of changes and additions to the constitution and other regulatory legal acts; 3) introduction of changes and additions to the relevant legislative acts, which is accompanied by the adoption of special legislation on cooperation with the ISS.

The characteristic principles of the implementation of the Rome Statute and the recognition of the jurisdiction of the ICC, which arise from their legal nature and the peculiarities of the national legal system, are singled out and include: the principle of

complementarity of the ICC with the national judicial system; "ne bis in idem"; the principle of non-extradition of one's citizens; pardon; immunities of officials, etc. The Court's jurisdiction's contractual nature indicates that states' right to administer justice under national law is primary.

It has been considered which methods of ratification used by European states are effective, based on which it is possible to single out the most convenient and effective way of ratification of the Rome Statute by Ukraine.

Keywords: Rome Statute, International Criminal Court, ratification, jurisdiction, implementation, legislation, provision.

Вступ та постановка проблеми. Необхідність створення та функціонування спеціальної міжнародної установи, здатної притягати до відповідальності осіб, відповідальних за скоєння найтяжчих злочинів, залишається актуальною донині, незважаючи на те, що після створення Нюрнберзького та Токійського трибуналів, покликаних покарати злочинців Другої світової війни, минуло майже століття.

На жаль, навіть у дуже прогресивних та демократичних державах і в XXI столітті спалахують воєнні конфлікти, що зумовлюють вчинення таких кровопролитних і жорстоких злочинів, як геноцид, катування, знущання, злочини проти людяності.

Гостра необхідність функціонування міжнародної кримінальної установи, якою на сьогодні є Міжнародний кримінальний суд, викликана також тим, що держави іноді не здатні, або не бажають самостійно притягати до відповідальності конкретних осіб з політичних мотивів, або неспроможності правоохоронної і судової системи.

Для України питання впровадження юрисдикції Міжнародного кримінального суду, яке здійснюється через ратифікацію Римського статуту, є надзвичайно важливим і, з урахуванням певного затягування з боку нашої держави, потребує детального вивчення, а також аналізу досвіду ратифікації Римського статуту іншими європейськими державами, зокрема Польською Республікою та Федеративною Республікою Німеччина.

Мета статті. Показати імплементацію положень римського статуту міжнародного кримінального суду в національне законодавство європейських держав

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремі аспекти функціонування МКС вивчалися у працях українських правників М.В. Буроменського, В. Гутника, Н. Дрьоміної, Д. Кулеби, А.С. Мацко, А.А. Маєвської, В.С. Семенова, Т.Л. Сироїд, а деякі питання правової природи міжнародних кримінально-процесуальних норм вивчалися В. Точіловським. Поряд з науковими розробками українських учених питання МКС висвітлені у зарубіжних правознав-

ців: К. Амбоса, Ч. Бассіуні, Р. Веджвуд, Дж. Дугарда, Дж. Джонса, С. Заппали, А. Кассезе, М. Морріс, А. Орі, А. Пелле, Дж. Поста, Л.Н. Седет, Б. Сварта, Г. Слютера, М. Фруллі, А. Чіампі, В. Шабаса, М. Шарфа, Д. Шеффера та ін.

Виклад основного матеріалу. Перед безпосереднім аналізом досвіду Польщі та Німеччини щодо ратифікації Римського статуту доречно взагалі коротко розглянути шляхи і методи такої ратифікації.

Прийнято виокремлювати три основні способи імплементації Римського статуту: 1) прийняття одного законодавчого акту, який охоплює всі проблеми, пов'язані зі здійсненням імплементації і буде мати перевагу перед чинним законодавством у разі виникнення суперечностей між законодавством, що стосується МКС, й іншим законодавством); 2) внесення поправок в усі відповідні законодавчі документи окремо: до Конституції, галузевих кодексів або законів (внесення змін і доповнень до Конституції – складний і багатоступеневий процес, відтак такий підхід є найскладнішим, проте він вичерпано відображає визнання юрисдикції МКС); 3) внесення змін і доповнень до відповідних законодавчих актів, що супроводжуються прийняттям спеціального законодавства про співпрацю з МКС [1, с. 140].

Розглянемо, які способи ратифікації застосували європейські держави, які є ефективними, на основі чого можна виокремити найзручніший та найефективніший спосіб ратифікації Римського статуту Україною.

1. Досвід ратифікації Римського статуту ФРН

Федеративна Республіка Німеччина є активною учасницею Міжнародного кримінального суду, зокрема з 1996 р. понад 600 запитів про правову допомогу, що надійшли від Міжнародного кримінального трибуналу по Югославії, 100 розслідувань були ініційовані ФРН. ФРН підписала та ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду 9 грудня 1998 р. Німеччина, як і ряд інших європейських держав, стикнулися із проблемою невідповідності норм Основного закону до статей Римського статуту, зокрема щодо можливості екстрадиції та видачі власних громадян. Відтак для ратифікації Римського статуту Німеччиною було внесено поправку в ст. 16 (2) Основного закону ФРН, яка створила можливість видачі Німеччиною своїх громадян Міжнародному кримінальному суду [2, с. 226]. Наступним етапом після внесення змін до Основного закону ФРН розпочала процес прийняття законів та інших необхідних нормативно-правових актів, які були необхідні для регулювання співпраці між Німеччиною та Міжнародним кримінальним судом для здійснення переслідування осіб, які вчинили злочини з міжнародного кримінального права. 1 липня 2002 р. прийнято Закон про імплементацію Статуту Міжнародного кримінального суду, а

30 червня 2002 р. вступив у силу Міжнародний кримінальний кодекс (далі – Німецький Кодекс) [3, с. 192; 2, с. 226].

Як бачимо, Німеччина була досить послідовною та дуже оперативно відреагувала на необхідність внесення змін до своєї конституції та розробку законодавчої бази, покликаної імплементувати норми Римського статуту, усунути нормативні розбіжності.

Пояснювальний меморандум до Німецького Кодексу свідчить про те, що Кодекс вирішує декілька блоків питань: 1) Кодекс дає тлумачення протиправності злочинів з міжнародного права та заповнює прогалини, що існують між кримінальним правом ФРН і міжнародним кримінальним правом; 2) забезпечує юридичну ясність, зрозумілість та можливість легкого практичного застосування об'єднання норм в одному кодексі; 3) забезпечує здатність здійснювати кримінальне переслідування за вчинення злочинів, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду; 4) сприяє визнанню та поширенню знань про міжнародне кримінальне право [4, с. 182].

Норми Римського статуту закріплені в Німецькому кодексі. Загальні принципи міжнародного кримінального права закріплені в частині 1 кодексу, однак особливий інтерес становить частина 2 Німецького кодексу, в якій закріплено перелік злочинів за міжнародним правом: злочини проти людяності, геноцид, воєнні злочини. З прийняттям Німецького Кодексу з'явилася можливість застосування кримінального права ФРН до злочинів з міжнародного права незалежно від того, де, ким і щодо кого такі протиправні діяння були вчинені. Єдиною умовою, необхідною для застосування кримінального права ФРН, є сам злочин, що зачіпає інтереси всього міжнародного співтовариства загалом [2, с. 227; 4, с. 182]. Німецький Міжнародний кримінальний кодекс не містить спеціальних норм щодо більшості загальних принципів, відображених у ст. 22–33 Римського статуту МКС, але відображає низку спеціальних положень Римського статуту МКС щодо відповідальності командирів і інших начальників (ст. 4, 13, 14), відсутність строків давності кримінального переслідування стосовно міжнародних злочинів (ст. 5) і дій за наказом (ст. 3) [4, с. 177]. Ст. 6 Німецького Кодексу інкорпорує злочин геноциду з Римського Статуту МКС, уточнюючи, що для визнання злочину геноцидом досить злочинного посягання на одного члена групи. Ст. 7 Німецького Кодексу містить визначення злочинів проти людяності, практично повністю повторюючи формулювання, що міститься в ст. 7 Римського статуту. Статті 8–12 стосуються воєнних злочинів і злочинів, які можна здійснити під час міжнародних і не міжнародних збройних конфліктів. Ці статті передбачають не тільки злочини, перелічені в ст. 8 (2) Римського статуту, а й зобов'язання щодо криміналізації

значних порушень Додаткового протоколу I до Женевської конвенції 1949 року, яку ФРН прийняла в 1991 р. після його ратифікації. Німецький Кодекс передбачає криміналізацію діянь не залежно від того, чи є збройний конфлікт міжнародним або не міжнародним [4, с. 177]. Водночас Німецький Міжнародний кримінальний кодекс є прикладом імплементации норм міжнародного кримінального права, особливо норм про злочини проти людяності та воєнних злочинах.

2. Досвід ратифікації Римського статуту Польщею

Як ми уже зазначили, відповідно до Статуту МКС, в його компетенцію входять справи з найбільш серйозних злочинів, що викликають заклопотаність всього міжнародного співтовариства, – геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочини агресії. У польському кримінальному праві відповідальність за міжнародні злочини даного виду передбачена в розділі XVI Кримінального кодексу Республіки Польща (далі – КК РП) 1997 «Злочини проти миру, людяності і військові злочини». До цього окремі склади передбачалися Військово-кримінальним кодексом 1932 р., пізніше – Кодексом Війська Польського 1944 р. КК Польської Народної Республіки 1969 р. дані злочини були відсутні, оскільки готувалося прийняття спеціального закону [5].

Польща підписала Статут 9 квітня 1999 року та ратифікувала його 12 листопада 2001 року; закон, що санкціонує ратифікацію, був прийнятий 5 липня 2001 р., а урядова декларація про обов'язкову силу 31 липня 2002 р. Текст Статуту МТП на польській та англійській мовах був опублікований у 2003 році.

При цьому, повна ратифікація не була можливою через наявність у Конституції Республіки Польща норми, яка забороняла би видачу своїх громадян. У зв'язку з цим було запропоновано внести зміни до Конституції. Насправді причиною внесення змін був не Римський статут, а вимога Європейського Союзу видавати злочинців на основі європейського Ордера на арешт.

Так, перша поправка до Конституції Республіки Польща була прийнята Сеймом 8 вересня 2006 р. Його основою був поданий до Сейму 15 травня 2006 р. Президентом Республіки Польща проект акту про внесення змін до Конституції Республіки Польща. Він пропонував змінити тодішнє формулювання ст. 55 Конституції, яка мала на меті усунути невідповідність Конституції деяких положень Кримінально-процесуального кодексу, що визначають процедури екстрадиції польських громадян на основі європейського Ордера на арешт, що була запроваджена в польську правову систему в 2004 році. Раніше Конституційний трибунал, беручи до уваги численні подані конституційні скарги, у рішенні від 27 квітня 2005 р., вирішив, що передача (екс-

традиція) громадянина Польщі до держави-члена Європейського Союзу на підставі Європейського ордеру на арешт не суперечить ст. 55 (1) Конституції, де чітко зазначено, що екстрадиція громадянина Польщі заборонена. Тут слід зазначити, що Конституційний трибунал, визнавши неконституційність цього положення, одночасно нагадував, з одного боку, про обов'язок виконувати свої міжнародні зобов'язання, а з іншого з боку, оцінив важливість Ордеру на арешт для належного функціонування судової влади. Отже, в резолютивній частині рішення Трибунал встановив 18-місячний строк для усунення несумісності положень КПК з Основним законом [6, с. 6].

Правило забороняє екстрадицію громадянина Польщі (стаття 55 (1) Конституції), за винятком двох випадків: громадянина Польщі може бути видано на прохання іншої держави або міжнародного судового органу, якщо це є результатом міжнародної угоди, ратифікованої Республікою Польща, або акту про імплементацію статутного документа міжнародної організації, членом якої є Республіка Польща, за умови, що дію, на яку поширюється запит про екстрадицію, було вчинено за межами території Польщі і що це було злочином або могло б бути злочином за польським законодавством, як під час його вчинення, так і під час подання клопотання про екстрадицію (стаття 55, розділ 2 Конституції) [7], видача також може бути здійснена без дотримання вищезазначеної умови, на прохання міжнародного судового органу (Міжнародного кримінального суду), створеного на підставі міжнародної угоди, ратифікованої Республікою Польща, у зв'язку із злочином геноциду, злочином проти людства, військовим злочином або злочином агресії в межах її юрисдикції (стаття 55 (3) Конституції) [7].

Більше того, закон вніс певну модифікацію у формулювання ст. 55. Існуюча заборона на екстрадицію особи (громадянина Польщі, іноземного громадянина, особи без громадянства), яка підозрюється у вчиненні ненасильницького злочину з політичних причин, зберігається, і додано, що екстрадиція не буде здійснюється, якщо вона порушує людські та громадянські свободи та права [7].

Підводячи підсумок, прийнята поправка до Конституції, відповідно до намірів Президента, зняла звинувачення в неконституційності, запобігла порушенню законодавства Співтовариства та забезпечила безперервність застосування європейського ордеру на арешт польськими судами.

Що ж до самого національного кримінального законодавства Польщі, то оскільки чинний КК РП був прийнятий до підписання Польщею Римського статуту, він не повністю відображав його положення, а відтак потребував змін, які і були внесені 20 травня 2010 року [5].

Найбільш значущою новелою КК РП є введення ст. 118 а, яка передбачає відповідальність за злочини проти людяності, тобто за акти, вчинені проти цивільного населення, в тому числі вбивство, умисне створення таких умов життя, як позбавлення доступу до їжі та медичної допомоги, які здійснюються з метою знищення частини населення, депортація або примусове переселення людей, позбавлення фізичної свободи з порушенням основних норм міжнародного права, тортури, зґвалтування, примусові проституція, вагітність, стерилізація і інші форми сексуального насильства порівнянної тяжкості, рабство (стан залежності, при якому людина трактується як предмет власності) [8]. При цьому торгівля людьми передбачена в розділі про злочини проти свободи. Злочин, що полягає в переслідуванні будь-якої групи людей за політичними, расовими, національними, етичними, культурними, релігійними, статевими мотивами сформульовано в КК РП навіть більш детально, ніж в Римському статуті.

Польський законодавець не використовує терміну «апартеїд» і не передбачає спеціального складу даного злочину. Таке рішення законодавця викликано невизначеністю даного поняття. За КК РП за апартеїд особа може бути фактично притягнуто до кримінальної відповідальності у разі скоєння інших міжнародних злочинів чи інших злочинів, передбачених КК РП.

Чи не повністю відповідають положенням Римського статуту і ті норми польського КК, в яких мова йде про військові злочини (ст. 122 КК РП вужча, ніж ч. 2 ст. 8 Статуту). Відповідальність настає за використання заборонених способів і засобів боротьби, зокрема за атаку на незахищені об'єкти, в тому числі демілітаризовані зони. У КК Польщі встановлена відповідальність за військовий вандалізм, призов до армії осіб віком до 18 років [8] (за Статутом – до 15-річного віку) [9] і ін. Виняток становить склад переселення окупаційною владою частини свого населення на окуповану територію, так як КК РП передбачає переселення, переміщення і депортацію тільки ворожого населення [8].

Ознаки таких складів міжнародних злочинів, як розв'язування та підготовка до агресивної війни, не внесено жодних змін процесі реформування норм КК Польщі про міжнародні злочини. Але були змінені формулювання складів про публічних закликах до здійснення акту агресії і т. п. [8]

В розділ про міжнародні злочини КК РП була включена і ст. 126 b про відповідальність керівників за дії їх підлеглих, які перебувають під їх фактичним контролем і владою [8].

Завдяки реформі більшість прогалін і невідповідностей було ліквідовано.

Отже, Польща услід за Німеччиною пішла шляхом комплексної ратифікації, усунувши невідповідність в Конституції, а також прийнявши наці-

ональні закони, якими було гармонізовано національне кримінальне законодавство з нормами Римського статуту.

Висновки. На сьогодні існує три найпоширеніші способи ратифікації римського статуту Міжнародного Кримінального Суду державами, серед яких внесення змін до основних законів, розробка спеціального закону, який би вносив зміни у всі національні акти з ціллю гармонізації законодавства з нормами Римського статуту, та комплексне внесення змін і в основний закон, і в чинне законодавство. Проаналізувавши досвід Німеччини та Польщі щодо ратифікації ними Римського статуту Міжнародного Кримінального Суду було встановлено, що ці держави пішли шляхом внесення змін в Конституцію та розробку спеціального законодавства, яке гармонізувало вже чинне кримінальне законодавство з Римським статутом. При цьому, основною зміною в Основний закон було усунення норми про неможливість передачі своїх громадян в інші держави, в тому числі в інші судові установи, а також чітке уточнення, що громадяни можуть бути передані в рамках провадження Міжнародним кримінальним судом.

Список використаних джерел:

1. Щербань Є.В. Деякі питання імплементації Римського статуту про Міжнародний кримінальний суд. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 2 (115). С. 138–143. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/1238/1241>.
2. Сірант М.М. Досвід імплементації норм про воєнні злочини в кримінальному законодавстві країн ЄС. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 845. С. 225–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_37.
3. Werle G., Jesberger F. The new German Code of Crimes against international Law. Criminal Law Forum. 2002. № 13. P. 191–223.
4. Верле Герхард. Принципы международного уголовного права: учебник. Пер. с англ. С.В. Саяпина. М.: Транслит. 2011. С. 184.
5. Hara Michał, Statut MTK a polskie prawo karne. Państwo i Prawo. – W-wa, 2011. N 9. S. 74–86 URL: <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publicacje/artykuly/statut-mtk-a-polskie-prawo-karne-151130960>.
6. Zmiany Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1997–2011 w świetle projektów ustaw oraz uchwalonych nowelizacji. Kancelaria Senatu. Październik 2011. URL: <https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/22/plik/ot-605.pdf>.
7. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.
8. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.
9. Римський статут міжнародного кримінального суду URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.